
Dr PREDRAG BREBANOVIĆ, docent
Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu
Beograd, Studentski trg 3
brebanov@eunet.rs

originalan naučni rad UDK 82(091)
primljeno: 25. septembar 2016. 050.488PARTISAN REVIEW(734.7)"1934/1936"
prihvaćeno: 23. novembar 2016. 050.488DANAS"1934"(497.11)
050.488PEČAT(497.13)"1939/140"

O JEDNOJ ISTORIJSKO-TIPOLOŠKOJ ANALOGIJI: ČASOPIS *PARTISAN REVIEW* I JUGOSLOVENSKA MEĐURATNA KNJIŽEVNA PERIODIKA

APSTRAKT: *U radu se najpre obrazlažu značenje i upotreba književno-naučnog pojma istorijsko-tipološke analogije. Potom se ukazuje na internacionalni karakter tzv. sukoba na književnoj levici, uz naglasak na paralelizmima koji se uočavaju između američke i jugoslovenske časopisne scene. Analizom se osvetljavaju strukturne srodnosti između dveju kultura, ali i razlike između dveju konkretno-istorijskih situacija.*

KLJUČNE REČI: *istorijsko-tipološka analogija, sukob na levici, periodika, *Partisan Review*, *Danas*, *Pečat**

Šta su istorijsko-tipološke analogije?

U nauci o književnosti, pojam istorijsko-tipološke analogije ustalio se počev od šezdesetih godina 20. veka kao oznaka za jednu naročitu vrstu sličnosti ili srodnosti između dvaju ili više istraživanih fenomena: onu koja nije uzrokovana nikakvim uzajamnim kontaktima i koja se stoga ne može tumačiti drugačije doli konvergentnošću književno-istorijskih procesa. Evidentno je, naime, da su u književnosti oduvek postojale i još uvek nastaju međusobno analogne pojave koje kao takve ne predstavljaju posledicu zajedničkih izvora ili pretrpljenih uticaja, nego nekih opštijih, ne toliko psihičkih, koliko kulturnih i društvenih paralelizama. Svejedno da li su u pitanju fabule ili siže, poetske slike ili narativne situacije, stilske ili formalne karakteristike, pojedinačne ideje ili čitave ideologije, ove paralelizme po pravilu treba pripisati logici književnog razvoja; a kako su sve duhovne tvorevine

nužno obeležene vremenom i društvom koji su ih iznedrili, ta logika nikada ne može biti posve autonomna.

Kao primer bi se u naznačenom smislu mogle navesti podudarnosti koje su među različitim lirikama – novovekovnom evropskom, srednjovekovnom arapsko-persijskom i kineskom iz perioda dinastije Tang – proistekle iz prisustva teme kurtoazne ljubavi. Jedan te isti motivski kompleks trajao je u trima civilizacijama potpuno nezavisno, baš kao što se ni upadljivo nalikovanje junaka francuskih *chansons de geste* onima iz ruskih narodnih balada ne može objasniti bilo kakvim (neposrednim ili posrednim) dodirima između dveju zasebnih književnih tradicija. Ilustracije poput ove nije teško pronaći ni u modernoj književnosti: italijanski i ruski futurizam, recimo, iako po mnogo čemu bliski, a po nazivu i istovetni, na istorijsku su pozornicu stupili nezavisno i nekoordinisano. Stvar je u tome da slični socijalni preduslovi proizvode na različitim stranama slične učinke. I kao što ni sinhronne pojave nisu neminovno analogne, tako se ni književno-istorijske analogije ne moraju manifestovati u istoj vremenskoj ravni.

Disciplinarno posmatrano, interesovanje za istorijsko-tipološke analogije javilo se u okviru komparativnog izučavanja književnosti, koje je početkom prošlog stoleća – budući da se u prethodnih stotina godina razvijalo unutar paradigme tradicionalne (pozitivističke) istorije književnosti – dospelo u krizu. Kao što je poznato, tzv. antipozitivistička pobuna, na talasu na kojem je bio i osmišljen projekat moderne nauke o književnosti, pomela je sve dotadašnje vidove toga izučavanja, a nadasve one čiji je znak prepoznavanja bila zaokupljenost faktičkim i kauzalnim povezanostima. Istorijsko-tipološki pristup uspostavlja se onda – skupa sa koncepcijama kakve su evropska (E. R. Curtius) ili uporedna slovenska književnost (R. Jakobson) – kao jedna od najrelevantnijih alternativa aistoričnosti.

Njegovim utemeljivačima i najistaknutijim zagovornicima smatraju se Viktor Žirmunski (Виктор Максимович Жирмунский, 1891–1971) i Nikolaj Konrad (Николай Иосифович Конрад, 1891–1970). Kritični spram radikalizma ruske formalne škole oličenog u (pret)postavci o semantičkoj autonomiji teksta, ali ništa manje i spram pozitivističke zaokupljenosti isključivo materijalno proverljivim relacijama među književnim delima, ova dvojica sovjetskih polihistora – od kojih je prvi po osnovnoj vokaciji bio germanista, a drugi sinolog i japanolog – nisu odustajala od ideje da istoriju književnosti ustroje kao nauku.

Pogotovo to važi za metodološki samosvesnijeg i teorijskoj samorefleksiji sklonijeg Žirmunskog, koji se za poredbeno proučavanje „zajedničkih trendova u književnoj evoluciji“ zalagao verujući (optimistički) da ono vodi ka utvrđivanju „opštih zakona književnog razvoja i socijalnih preduslova, a istovremeno i ka razumevanju istorijske i nacionalne posebnosti

svake pojedine književnosti“.¹ Umesto pabirčenja literarnih *pozajmica* i insistiranja na (u prvom redu tematološkoj) kontaktologiji, po Žirmunskom se treba usredsrediti na iznalaženje zajedničkih *osnova*. Bitna su opštekulturna kretanja, odnosno ono što bi se u duhu devetnaestovekovne sociološke kritike moglo nazvati „epohalnim pogledom na svet“ (V. Bjelinski), a u duhu dvadesetovekovnih kulturalnih studija „strukturu osećaja“ (R. Williams).

U jugoslovenskoj nauci o književnosti, o tipološkom proučavanju i njegovim teorijskim implikacijama najkompetentnije su pisali Aleksandar Flaker (1924–2010) i Svetozar Petrović (1931–2005). Flakerova analiza istorijski uslovljenih analogija između Miroslava Krleže i Vladimira Majakovskog zapravo je uzorna. Prateći varijacije jednog te istog simbola – koji se kod Krleže javljao u obličjima kao što su „Nepoznat Netko“ ili „Veliki meštar svijju hulja“, a kod Majakovskog zaodenut u „Neodređenog“ ili „Naredbodavca Svega“ – pomenuti istraživač došao je do zaključka da u pozadini uočene istovetnosti stoji „istovetnost određene slike svijeta koja se pojavljuje u određenim povijesnim i društvenim uvjetima“.² Motivi pobune protiv neprozirnog i neuhvatljivog gospodara (kapitalističkog) sveta, kao i druge ekspresionističko-futurističke komponente unutar slovenskih modernizama, u književnost po Flakeru dospevaju kao posledica određenih socijalnih okolnosti, kakve su nagli razvoj i haotičnost urbane civilizacije, imperijalizam, veliki ratovi ili zazivanje revolucije. Iz perspektive ovakvih analogija, razumljivo je i to što će isti teoretičar tokom sedamdesetih – po ugledu na marksističku terminologiju, kojoj su i Žirmunski i Konrad bili skloni – uvesti pojam stilske formacije.

No, na teorijske nedoumice koje prate svako istorijsko-tipološko proučavanje ukazaće tek Petrović. Komentarišući prirodu i status tog proučavanja, on je konstatovao da je ono, usled „teoretizma“ koji mu je inherentan, u praksi mahom pokazivalo tendenciju olakog uopštavanja iliti „[r]edukcije zamršene i raznolike građe na nužno jednostavan teorijski model“,³ čiji su kriteriji bivali unapred zadati. Petrovićevo upozorenje imaćemo na umu tokom čitavog predstojećeg izlaganja, kojem je ovaj sažeti dijahronijski pregled upotrebe pojma iz naslova poslužio samo kao neophodan uvod.

¹ V. M. Zhirmunsky, „On the Study of Comparative Literature“, *Oxford Slavonic Papers* 13 (1967), 2.

² Aleksandar Flaker, *Književne poredbe* (Zagreb: Naprijed, 1965), 476.

³ Svetozar Petrović, „Status tipološkog proučavanja književnosti“, *Umjetnost riječi* 21 (1977), 1–3, 169.

Transatlantski kontekst sukoba na levcici

Ovde će nas zanimati ono što se u književnoj historiografiji naziva *sukobom na l(j)evici*, a pre svega časopisna produkcija koja je u decenijskom razmaku od 1934. do 1943. godine sa promenljivim uspehom spajala ideološki i estetski „progresivna“ strujanja. Konkretnije, bavićemo se sudbinom jugoslovenskog i američkog revolucionarnog modernizma, koju ćemo pokušati da iščitamo iz uporedne analize triju književnih časopisa: beogradskog *Danasa* (1934), njujorškog *Partisan Review* (1934–1936; 1937–2003) i zagrebačkog *Pečata* (1939–1940). Naša temeljna teza glasi: očigledni (dis)kontinuitet između dveju jugoslovenskih publikacija u svojim je bitnim crtama analogan (dis)kontinuitetu između dveju faza kroz koje je prošao američki časopis. Slične „kulturne situacije“ – da upotrebimo omiljenu sintagmu kritičara Lionela Trillinga – dovele su sa obe strane Okeana do sličnih estetskih i ideoloških odgovora na izazove istorije. Pojednostavljeno kazano: ako je *Partisan Review* bio prethodnica liberalnog odgovora na komunizam, *Danas* i *Pečat* su anticipirali jugoslovenski antistaljinizam. Napustivši zvaničnu partijsku liniju i našavši se na jeretičkoj margini levog političkog spektra, urednici i saradnici ovih časopisa su se slično pozicionirali i kreativno, i aktivistički.

Tridesete godine 20. veka su u Evropi bile „pakleno zanimljive“, dok ih u američkoj kulturnoj istoriji ne zovu bez razloga „napornom“ i „crvenom decenijom“, tokom koje je „Amerika“ – mnogo opasnije nego „Engleska“ – pripretila da bi mogla postati „zemlja proleterska“. Obeležene su Velikom depresijom, ustoličenjem fašizma i, naposletku, početkom Drugog svetskog rata. Ali obeležene su, ništa manje, i moskovskim čistkama, Španskim građanskim ratom i sporazumom Ribbentrop-Molotov. Ovaj drugi niz događaja bio je za levicu gotovo podjednako traumatičan kao prvi, jer je potvrdio da se (i) socijalistička alternativa nalazi u krizi. Praćena pometnjom i demoralizacijom, ta će kriza umetničku avangardu staviti pred ozbiljna iskušenja, koja ona u svojoj prvoj (neki misle i jedinoj pravoj) istorijskoj inkarnaciji nije ni preživela.

Najoštrija polarizacija desila se među nadrealistima. Nema u tome ničeg neobičnog: nadrealizam je najviše žudeo za prožimanjem umetničke revolucije sa društvenom, usled čega je bio čvrsto povezan sa partijskom maticom. Ako je u prestonici tog pokreta opisani razdor bio otelovljen antagonizmom između staljiniste Louisa Aragona i trockiste Andréa Bretona, u Čehoslovačkoj će zvaničnu partijsku liniju podupirati Vitezslav Nezval, koji je ostatak tamošnje nadrealističke grupe optužio za reakcionarnost. Ni jugoslovenski, odnosno srpski nadrealizam, nije bio izuzetak:

naprotiv, postepeno će i u Beogradu doći do pregrupisanja i glajhšaltovanja nadrealista, do njihove „socijalizacije“. Većina ih se „desolidarizirala“ od Bretona i aragonizovala, to jest staljinizovala. Posmatrajući antistaljinistički kulturni sektor kao planetarni fenomen, lako ćemo razaznati sličnost između pozicija koje u njemu zauzimaju, na primer, Marko Ristić i Karel Teige.

Ali, ovde nam je najvažnija analogija između jugoslovenskih i zbivanja u Americi, gde nadrealizma nije bilo. Krenemo li od Miroslava Krleže, kao nesporno centralne ličnosti jugoslovenskog sukoba na levisi – i, nimalo slučajno, osnivača i urednika *Danasa* i *Pečata* – videćemo da ni najuticajnije istraživači toga sukoba, poput autora *Krležologije I–VI* (1989–1993) ili urednika *Krležijane I–III* (1993–1999), nisu uočili nikakvu američko-jugoslovensku analogiju. Što se inostranstva tiče, u krležološkim proučavanjima Stanka Lasića i Velimira Viskovića akcenat biva stavljen na zbivanja u samom SSSR-u, uz koja se sporadično evociraju još samo francuske (nadrealističke) kontroverze, te eventualno ređaju imena onih Evropljana koji su pohodili kongrese sovjetskih pisaca.

Jedini proučavalac koji je na relevantan način povezao američku i jugoslovensku međuratnu književnu kulturu bio je Zoran Gavrilović. Iako je pri tom ostao usredsređen na književno-teorijsku sferu, iako nije bio u mogućnosti da se osloni na tada nepostojeće rezultate istraživanja sukoba na levisi (levica kao takva njega, čini se, nije previše ni interesovala), iako je pri uporednom praćenju antidogmatskih kretanja bio ravnodušan prema komparatističkoj metodologiji, on se – svojom tezom o delovanju „zakona asimilacije“ u dvema udaljenim kulturama – našao na pragu objašnjenja makar nekih od sličnosti koje su tema našeg rada. Gavriloviću treba odati priznanje zato što se prvi usudio da upoređi američke kritičare kakvi su Edmund Wilson i Alfred Kazin sa jugoslovenskim piscima poput Krleže i Ristića, kao i zato što je jedini registrovao očiglednu istinu da su Veselin Masleša ili Radovan Zogović na književnost gledali otprilike onako kako je u isto vreme to činio Granville Hicks.⁴ Velika je šteta što su srpska i hrvatska književna istoriografija, kao i čitava krležologija, ostale slepe za te njegove opaske.

Odsustvo zanimanja za američko-jugoslovenske međuratne relacije nije neočekivano. Ma koliko putevi Gospodnji i Komunističke internacionale bili čudni, neposredni kontakti između američkog i jugoslovenskog „književnog komunizma“ praktično nisu postojali, pri čemu ni posrednih – među kojima se, kako zapaža i Gavrilović, izdvajaju oni sa područja psihoanalize – nije bilo previše. Zbog toga nam nije samo usputno zanimljiva

⁴ Uporediti: Zoran Gavrilović, *Uočavanje: američka i jugoslovenska misao o književnosti između dva rata* (Beograd: Prosveta, 1970), 115–153.

okolnost da su u unutarpartijskoj debati o „korištenju pisca“ Miroslava Krleže za njega bili kovani ne samo evropski, nego i američki planovi. Jedno zagonetno pismo, koje je 1932. godine Josip Čižinsky *alias* Milan Gorkić (pod kodnim imenom Sommer) uputio predstavniku CK KPJ pri izvršnom komitetu Komunističke internacionale (IKKI) Gregoru Vujoviću, svedoči o nameri da se „Fritzu“ obezbedi finansijska podrška za pisanje dva romana (jednog uperenog protiv fašizma, i drugog socijalnog, posvećenog klasnoj borbi), kao i o tome da bi Krleža možda „došao u obzir da ide u Ameriku da drži predavanja i da skuplja novac“.⁵ Nedugo potom, Louis Adamić će 1933. u *The Saturday Review of Literature* objaviti i prvi američki tekst o njemu.

Sâm Krleža je tih godina bio odlučan u nastojanju da osnuje *međunarodni* književni časopis. Tokom 1932. boravi u Parizu, gde je po prvobitnom dogovoru s Kominternom trebalo da ugovori stvaranje publikacije koja bi okupljala evropsku književnu levicu i izlazila na različitim jezicima. Ideja se izjalovila, jer su instrukcije iz svetske partijske centrale stigle prekasno, u vreme kada je Krleža sa Milanom Bogdanovićem u Beogradu već pokrenuo *Danas*. Možemo samo da nagađamo kako bi željeni časopis izgledao. Da li bi se na popisu saradnika našli i neki od slavni evropskih autora koji su objavljivali u *Partisan Review* – poput A. Gidea, A. Malrauxa, I. Silonea, A. Koeslera, J-P. Sartrea, A. Moravie, G. Orwella, V. Sergea ili M. Sperbera? Sa ovim poslednjim su, inače, u prisnim odnosima bili i Jugosloveni i Amerikanci.

Kulturno-političko delovanje se tokom tridesetih pretežno odvijalo kroz periodiku. Mada i do tada velika, uloga književnih časopisa postaje još veća. Oni više ne funkcionišu samo kao pokretači specifično književnog razvoja, generacijska glasila ili poetički almanasi. Osim poprišta „borbe knjiga“, postaju i pozornicom besomučnih i dramatičnih idejnih i ideoloških sučeljavanja, usled čega ni za današnje čitaoce nemaju samo dokumentarnu vrednost. Razloge za to Trilling je obrazložio već u svom predgovoru za antologiju tekstova objavljenih u *Partisan Review* tokom prvih deset godina postojanja te publikacije (*The Partisan Reader*, 1946). Kao jedan od njenih redovnih dotadašnjih saradnika, on drži da je renesansa književnih časopisa usledila kao „prirodan i herojski odgovor“⁶ na to što je književnost među pripadnicima „obrazovane klase“ počela da gubi društveni prestiž

⁵ Arhiv CK SKJ, f. 507, K I 1932/179: „Pismo Sommera“; citirano prema: Ivan Očak, „Što kažu arhivski dokumenti o odnosu Krleža – KPJ“, *Republika* 42 (1986), 9–10, 971. Kad smo već kod komunističkog internacionalizma, prema nekim su se svedočenjima jugoslovenski kadrovi za savetodavne usluge oko „hendlovanja“ Krleže obraćali francuskim intelektualcima.

⁶ Lionel Trilling, *The Liberal Imagination: Essays on Literature and Society* (New York: Charles Scribner's Sons, 1976), 97. Šest od ukupno šesnaest eseja iz ove uticajne knjige, čije prvo izdanje potiče iz 1950, prvobitno je objavljeno u *Partisan Review*.

koji je imala u 19. veku. Snaga reči i interesovanje za literaturu se smanjuju, što po Trillingu dovodi do fatalnog raskida između *politike* i *imaginacije*, koju nekomercijalni i nezavisni *little magazines* nastoje da obnove. Problem je u tome što će im se na putu, naizgled paradoksalno, isprečiti ona politička snaga koja je do jednog trenutka uživala njihovo najveće poverenje: Komunistička partija SAD.

Nešto slično odigralo se i u Kraljevini Jugoslaviji, ali ne u doba *Danasa* (polovinom), nego tek za vreme *Pečata* (potkraj 1930-ih). Ta su dva časopisa, poput svog američkog pandana, bila nominalno književna i kulturna, ali je i u njima naglasak bio na intelektualnim i političkim stavovima, uz ništa manje izraženu težnju da se ostvari trilingovski ideal jedinstva između tih stavova i kreativne imaginacije. Nemali broj prokomunističkih jugoslovenskih pisaca intuitivno je osećao ono što je i američki kritik formulisao tek kasnije: da će svako ko nije svestan toga da je i politika jedan vid imaginacije biti kažnjen time što će se uvek iznova prinudno uveravati u to da je i umetnost politika – štaviše, ona vrsta politike koja nije nimalo privlačna. Zato su i polagali nade u sintezu književnosti i revolucije, koja će i na jugoslovenskom terenu vremenom postajati sve manje ostvariva, jer joj je i tu na putu (izuzev represivnog monarhističkog režima) stajao partijski aparat.

Feniks ili dodo?⁷

„Dvomesечnik za revolucionarnu književnost“ *Partisan Review* osnovan je 1934. godine, kao organ njujorškog ogranka spisateljsko-slikarskog udruženja „Klub John Reed“, koje je bilo pod pokroviteljstvom američke KP. Baštineci nasleđe protestne književnosti, revolucionarnog žurnalizma i boemskog života (čija je prestonica bio Greenwich Village), „reviju“ su pokrenuli mlađi američki pisci pretežno jevrejskog porekla, pripadnici druge generacije istočnoevropskih emigranata koji su docnije prozvani „njujorškim intelektualcima“. Ovu prepoznatljivu kulturnu grupu doista je odlikovao jedinstven intelektualni profil, ponajviše zahvaljujući tome što je za svoju središnju aktivnost odabrala književnu kritiku. Praktikujući je sa strašću i sofisticiranošću kakve su do tada i u Evropi (gde je časopis odmah postao vrlo cenjen i vrlo čitan) bile nepoznate, Njujorčani su – veli-

⁷ Ova antiteza preuzeta je iz naslova teksta L. Fiedlera „*Partisan Review: Phoenix or Dodo*“, izvorno objavljenog 1956. godine u časopisu *Perspectives USA*. Autor tu citira odlomak iz pisma koje mu je „nedavno“ uputio „možda najbolji među mlađim američkim romanopiscima“, gde se kaže: „Znaš, što se tiče PR-a, ja tog dodoa nikad nisam smatrao za feniksa...“ (Leslie Fiedler, *Collected Essays, Volume II* [New York: Stein & Day Pub, 1971], 42). Tek više decenija kasnije biće potvrđeno da je pošiljalac tog pisma bio Saul Bellow, koji je pripadnike kruga oko *Partisan Review* nazvao „umirućim zverima“ i – „dodoima“. Uporediti: James Atlas, *Bellow: A Biography* (New York: Random House, 2000), 233.

čajući kosmopolitske vrednosti i koncept intelektualca kao „antispecijaliste“ – uspeli da dosegnu bravurozni, mestimice i glamurozni polemički stil, koji je netom postao i *trade mark* njihovog glavnog medija.

Premijerni broj *Partisan Review* nosi oznaku „februar–mart 1934“, a pauza u izlaženju uslediće u oktobru 1936. i potrajati do decembra naredne godine. Nakon toga će časopis u promenljivom, ali redovnom (od 1955. tromesečnom) ritmu pred čitaoce stizati sve do proleća 2003, kada se pojavio poslednji broj – u celosti posvećen Williamu Phillipsu (1907–2002), koji je ovu publikaciju uređivao tokom prethodnih 68 godina trajanja.

U toj izuzetno dugoj i neverovatno bogatoj istoriji, sa naše tačke gledišta najintragantniji su upravo jednogodišnje neizlaženje i činjenica da je *Partisan Review* – zbog natezanja sa partijskim kulturnim komesarom Alexanderom Trachtenbergom oko ulaska u komunističku izdavačku mašineriju – bio prinuđen da se, kako je i Phillips voleo da kaže, „dva puta rodi“. Delovaće dekonstrukcionistički iščašeno, ali nije preterano reći da je ovaj časopisni produkt, koji će verovatno i ubuduće uživati ugled najbolje američke kulturne publikacije *svih vremena*, tokom svojih okruglo sedam decenija prošao kroz svega dve glavne faze: prvu, koja zaprema nešto manje od tri godine, i drugu, koja je trajala više od šezdeset i pet!

Kao nedvosmisleno komunistička, prva faza se najčešće rutinski ignoriše. Unutar druge, najveći se rez desio po ulasku zemlje u rat, jer je *Partisan Review* – zauzevši stav koji više nije bio ni antivladin ni antikapitalistički – rapidno počeo da gubi onu vrstu radikalnog etosa koju je do tada negovao i koja ga je, usled analogije sa jugoslovenskom levom književnom periodikom, učinila temom ovog teksta. Poslednja godina koju uzimamo u obzir jeste 1943, kada je redakciju napustio Dwight MacDonald.⁸ On je svoj odlazak pravdao političkim razlozima, uključujući i pojačanu akademizaciju časopisa, u kojoj je blagovremeno prepoznao simptom komodifikacije iliti infiltracije u Sistem. Teško je oteti se utisku da je samo do tada postojala privrženost izvornoj zamisli „estetskog revolta“, koja je – prema opažanju jednog od kasnijih urednika – počivala na katkada šizoidnom spoju dva „M“: marksizma i modernizma.⁹ Ako početkom četrdesetih još uvek nije manjkalo volje da se uporedo sa poetskim kvartetima T. S. Eliota (maj–jun 1940; maj 1941) odštampa i poneki marksistički traktat (poput onog Karla

⁸ Dwight MacDonald (1906–1982), pisac, književni i filmski kritičar, filozof, aktivista i urednik *Partisan Review* (1937–1943), nakon čega pokreće vlastiti časopis *Politics* (1944–1949). Prepoznatljiv po autentičnom polemičkom tonu sopstvenih tekstova, u političkom sazrevanju kretao se od trockizma ka ličnoj varijanti filozofskog, unekoliko aristokratskog anarhizma. Za razliku od ogromne većine pripadnika vlastite generacije, bio je i tokom šezdesetih na pobunjeničkoj strani, a nije mu nedostajalo ni sluha za popularnu kulturu.

⁹ Up. William Barret, *The Truants: Adventures Among the Intellectuals* (New York: Anchor Press & Doubleday, 1982), 11.

Korsha iz septembarsko-oktobarskog broja za 1942), nakon rata će doći do definitivne promene uredničke politike, koju navešćuju pesnikove „Beleške o definiciji kulture“ (proleće 1944). Premda se posle Pearl Harbura i bujanja američkog patriotizma činilo da će rasplet biti drugačiji, prevagu će ipak odneti modernizam. Vremenom će u časopisu – zbog napuštanja levog kursa i slabljenja političkog naboja – početi da dominiraju tradicionalno-estetistički i egzotično-modernistički elementi.

U prvaj, pobunjeničkoj i jedinaj uistinu subverzivnoj deceniji, izuzev Wilsona, Trillinga i MacDonalda, kao i Phillipa Rahva (koji će u tandemu sa Phillipsom časopis voditi sve do kraja šezdesetih), najprominentniji kritičari bili su Harold Rosenberg, Lionel Abel i Clement Greenberg; među prozaištima su se izdvojili Delmore Schwartz,¹⁰ Mary McCarthy i Paul Goodman; dok rolu političkog mentora i portparola postupno preuzima Sidney Hook, čiji je antistaljinizam, za razliku od MacDonaldovog, bio kontrarevolucionaran.

Emancipaciji od Partije najveći je zamah nehotice dala politika Narodnog fronta, koja je na snagu stupila posle Sedmog kongresa Komunističke internacionale, održanog 1935. u Moskvi. Ta politika, koja se zasnivala na promeni taktike zarad širih antifašističkih saveza, u sferi kulture je bila konzervativna. Otuda već materijali sa simpozijuma koji je *Partisan Review* organizovao o marksizmu i američkoj tradiciji, odštampani u broju iz aprila 1936, uveliko odražavaju nedoumice oko socijalne proze i onoga što se u Jugoslaviji zvalo „novim“ realizmom. One će se još iste godine produbiti zbog suđenja Grigoriju Zinovjevu i Levu Kamenjevu, kao i ostalih „moskovskih procesa“, usled kojih se u časopisu, odmah po njegovom „drugom rođenju“, može naići i na negativnu *catch-all* odrednicu *totalitarizam*. O čistkama će Rahv otvoreno pisati u čuvenom tekstu „Suđenja uma“ iz aprila 1938, a jedna od njihovih posledica biće i delimično priklanjanje časopisa trockizmu. Tako će iste godine biti objavljen članak Trockog „Umetnost i politika“ (avgust–septembar), a naredne (u zimskom broju) i jedno njegovo

¹⁰ Delmore Schwartz (1913–1966), američki pesnik, prozni pisac i jedan od urednika *Partisan Review* (1943–1955). Povratnički broj iz 1937. otvara njegova kulturna proza „U snovima počinje odgovornost“, a o potpisniku tog „malog *underground* klasika“ iz prve je ruke napisano nešto što zasigurno važi za još neke osobe iz istog miljea: „Filozofski potkovan, vrstan kritičar i pisac proze i poezije, osetljiv na političke ideje, sa neverovatnom inteligencijom koju izgleda imaju samo delatni paranoici, on je posedovao svu opremu potrebnu za moderni senzibilitet i bedan život.“ (William Phillips, *A Partisan View: Five Decades of the Literary Life* [New York: Stein & Day, 1983], 75–76). Pomenuta kratka priča se još uvek preštampana po antologijama, a na internetu se može pronaći i snimak Loua Reeda – Schwartzovog velikog poštovaoca – kako je čita (poslušaj: <https://www.youtube.com/watch?v=fG-H0ovU5uM>). Najzad, vredno je pomena ne samo to da je Schwartz imao istog biografa kao u prethodnoj fusnoti spomenuti Bellow, nego i to da je poslužio kao model za lik Von Humboldta Fleishera u Bellowljevom romanu *Humboldtov dar* (1975).

pismo Bretonu. Nedugo potom, „The Old Man“ je bio ubijen u Meksiku: nekrolog će mu u *Partisan Review* (septembar–oktobar 1940) ispisati MacDonald, čiji će se uticaj u časopisu smanjivati usled beskompromisnog anti-intervencionizma kojeg je propovedao i zbog kojeg je – pogotovo nakon „francuske lekcije“, to jest Hitlerovog ulaska u Pariz – bio spreman da propituje čak i podršku saveznicima. Jedini rat koji je MacDonald priznavao i priželjkivao bio je klasni.

Najozbiljniji predratni unutar-redakcijski lom ticao se ruskog putopisa Andréa Gidea, za čije su se štampanje najpre založili samo MacDonald i McCarthyjeva. Bilo je to neposredno uoči obnavljanja časopisa, pa se obelodanjivanje Gideovog štiva u januaru 1938. može tretirati i kao svojevrsna „deklaracija nezavisnosti“ i rušenje svih mostova prema partijskoj organizaciji. Za nas je to i dokaz da se američki sukob na levisi jasno može podeliti na dve etape – čije su inkarnacije „stari“ i „novi“ *Partisan Review* – što analogiju sa pojedinim aspektima jugoslovenske situacije (čitaj: sa *Danasom* i *Pečatom*) čini još upadljivijom. Pri tom ne smemo gubiti iz vida da je i sâm Žirmunski bio svestan da postojanje analogija samo po sebi ne isključuje ni brojne razlike. Razlikama se fundamentalna sličnost nipošto ne dovodi u pitanje; naprotiv, one su njen preduslov i potcrtavaju je. Dubinske analogije neretko su one koje neobazrivo oko registruje kao ostrvca sličnosti u okeanu neuporedivog.

Crvena kula od slonovače

Jedna od očiglednijih različitosti – koje su proistekle iz činjenice da je KPJ do rata radila u ilegali, dok će CPUSA biti stavljena van zakona tek 1954 – ogleda se u tome što je mesečnik *Danas*, kao beogradski vršnjak njujorške publikacije, prestao da izlazi posle svega pet brojeva. Uzrok njegovog gašenja nije bilo to što je, poput *Partisan Review*, ostao bez podrške Komunističke partije, nego sudska zabrana koja je usledila nakon skupštinske interpelacije poslanika Omera Kajmakovića i formalne odluke dr Koste Lukovića – šefa Presbira i, koincidencijom ili ne, saradnika *Srpskog književnog glasnika*. *Pečat*, pak, posle petnaest brojeva neće ni biti ugašen zbog spoljašnjih pritisaka, već zato što će se uoči rata naći u sveobuhvatnoj izolaciji (kako zdesna, tako i sleva). Izgleda da je Phillips bio u pravu kada je u svojoj autobiografiji ustvrdio da časopisi ne samo da nastaju, nego i opstaju zahvaljujući čudu. *Danasu* i *Pečatu* nije se desilo nikakvo čudo koje bi ih spasilo i pretvorilo u dugovečne „zveri“.

Pod uredničkim vođstvom Krleže i Bogdanovića, jezgro *Danasa* su – uz Ristića i Maslešu – činili Vaso Srzentić, Vaso Bogdanov, August Cesarec, Hasan Kikić, Branko Gavella, Koča Popović i Vane Živadinović Bor. Za liko-

vne priloge zaduženi su bili Krsto Hegedušić, Vilim Svečnjak, Ivan Generalić i Petar Dobrović, čijom je jednom slikom – ali i Ristićevim tekstom „Pre četrdeset godina *Danas*“ (1973) – ovekovečen redakcijski ambijent u ulici Zmaja od Noćaja br. 10.¹¹ U (pr)oglasu na unutrašnjoj strani zadnje korice trećeg broja kaže se kako je *Danas* „naš jedini književni časopis koji objašnjava književne i kulturne pojave materijalistički, objavljujući originalne književne radove, koji nisu prepisivanje ni prazna imitacija tuđih inostranih šema“, te kako je „jedini kriterij“ njegovog uređivanja „dokazna snaga *argumenta socijalnog ili estetskog* [kurziv – P. B]“. Zar već ovakva formulacija – u kojoj disjunkciju „socijalni ili estetski“ treba razumeti kao delezovsku „rastavnu sintezu“ – ne sugerise isti onaj spoj dvaju „M“ čije smo prisustvo konstatovali u *Partisan Review*? Ključne nedoumice faktički su i u Jugoslaviji bile identične: da li je književne eksperimente moguće uskladiti sa interesima međunarodnog radničkog pokreta? Ako jeste, da li je to neophodno? Kako pomiriti složenost moderne umetnosti sa imperativom partijske jednostavnosti? Nije li insistiranje na istoričnosti svih problema – kao pretpostavka bilo kakvog ozbiljnog pisanja – *per definitionem* protivno svakoj sinhronijskoj pragmi?

Za razliku od Phillipsa, Rahva i drugova, *Danas* je od prvog dana i prvog broja (koji nosi datum 1. januar 1934) bio u otvorenom sporu sa pristalicama proletkulta. Nema sumnje da je na rasplamsavanje ovdašnjeg sukoba na levisi presudno uticao Krležin „Predgovor *Podravskim motivima* Krste Hegedušića“ (1933). Najžešća reakcija na taj tekst – u kojem se ukazuje na značaj talenta i iznosi uverenje da je umetničko delo onoliko revolucionarno koliko je umetničko – usledila je u vidu famoznog uratka „*Quo vadis, Krleža*“, koji je Bogomir Hermann iste godine (u *Kulturi* br. 4) objavio pod pseudonimom A. B. C. Na te optužbe za elitizam i mandarinizam Krleža odgovara u januarskom („Najnovija anatema moje malenkosti“), a Ristić u februarskom *Danasu* („Jedan nov primer nerazumevanja dijalektike“). Ali, privremena pobeda ovog dvojca nije bila toliko plod polemičkog umeća i „dokazne snage *argumenta socijalnog ili estetskog*“, koliko toga što je Partija stala uz njih. Potkraj tridesetih će se sa *Pečatom* odigrati sasvim suprotan scenario, jer je u međuvremenu bio sproveden proces boljševizacije i operativnog zbijanja redova unutar KPJ. Zapravo je u njeno ime i *Danasu* (pozitivno) i *Pečatu* (negativno) presudio Josip Broz. Uzgred, dinamici ličnih odnosa između Tita i Krleže – koji se u jeku sukoba više puta susreću – ne možemo pronaći nikakvu američku ili neameričku analogiju.

Kao što smo već primetili, između *Danasa* i *Pečata* postojao je odnos koji je prevazilazio puku „srodnost po izboru“. Stepen kontinuiteta između njih je toliki da ni tu nije neumesno govoriti o „dva rođenja“ iz istog duha,

¹¹ Videti: Marko Ristić, *Za svest: 1971–1977* (Beograd: Nolit, 1977), 48–81.

ali pod različitim imenom – tim pre što su i u *Partisan Review* postojali predlozi o promeni naziva nakon pauze. Pored čitavog niza upečatljivih dokaza, o kontinuitetu plastično svedoči i to što su u programskoj „Svrsi *Pečata* i o njojzi besjedi“ (februar 1939) bili preneti i stihovi iz pet godina starije „Najnovije anateme moje malenkosti“.

Uz podrazumevanu pregršt Krležinih eseja, koji će biti preštampani u njegovoj knjizi *Evropa danas* (1935), poetičku poziciju *Danasa* najbolje izražavaju tekstovi kakvi su Ristićev „Moralni i socialni smisao poezije“ (januar) i Bogdanovićev „Slom posleratnog modernizma“ (mart). U prvom od njih elaborirana je jedna originalna verzija marksističke estetike (za kakvom je istodobno vapió Phillips), dok se u drugom – pre Trillinga i daleko odlučnije od njega – problematizuje povezanost modernizma sa reakcionarnim političkim svetonazorom.

Konačno, kao i u slučaju pauze između „prvog“ i „drugog“ *Partisan Review*, pažnje je vredan i period između trećeg (*Danas*) i četvrtog (*Pečat*) „Krležinog“ časopisa,¹² koji je potrajao skoro petostruko duže. Neki tekstovi iz godine 1936, poput Krležinog „O tendenciji u umjetnosti“ ili Ristićevog „Predgovora za nekoliko nenapisanih romana“, odišu istim onim nepoverenjem spram politike *Popular Fronta* kakvim je u datom trenutku odisao i američki časopis. Osim toga, knjige kakve su roman *Na rubu pameti* ili poema *Turpituda* (obe iz 1938) svoje postojanje zasigurno duguju uredničkoj hibernaciji u kojoj su se Krleža i Ristić tih godina zatekli. U tome ima mnogo ironije: jer, da su poput Rahva bez (auto)cenzure pisali, primerice, o moskovskim procesima – u kojima uz Gorkića nisu stradali samo Filip Filipović ili Vladimir Čopić, nego i Krležini prijatelji poput Đuke Cvijića, Kamila Horvata i Sime Miljuša (o čijim „sibirskim grobovima“ pisac ni u predsmrtnim intervjuima nije otvoreno progovorio) – možda nikada ne bismo ni bili u prilici da uživamo u spomenutim kanonskim književnim delima, u kojima su eminentno politički *sadržaji* bili posredovani moćnom umetničkom vizijom iliti *formom*.

To ne znači da *Pečat*, na jednom drugom nivou, nije bio radikaln. U njemu će se dogoditi čeoní sudar s pravovernom levicom i istim onim protivnikom za kojeg je MacDonald uveó pogrđnu etiketu *Kulturbolshewismus*, podvođeci pod nju partijsko-sholastičku reakciju na avangardnu umetnost. U borbi sa tom (u Jugoslaviji tokom tridesetih sve moćnijom) hidrom nas-

¹² Prvi u potonjem nizu bio je *Plamen* (1919), a drugi i ujedno najdužovećnji – *Književna republika* (1923–1927). Budući da su odista posedovali jaku krležijansku auru, i njih je – kao i *Danas* i *Pečat* – ne samo opravđano, nego i prirodno zvati „Krležinima“. Što se nipošto ne kosí sa ocenama poput one o *Pečatu* kao *jugoslovenskom* „prekretnom žarištu moderniteta“ (Mate Lončar, „Krležini književni časopisi za sve kulturne probleme [III]“, *Književna istorija* 6 [1974], 26, 260).

tao je i jedan osobeni žanr pisanja, za koji bismo – polazeći od najpoznatijeg teksta koji je u *Pečatu* uopšte objavljen, zapremajući čitav jedan njegov broj (8–9) – mogli iskoristiti oznaku „pečatovski antibarbarus“.¹³ Taj genološki specifikum generisan je tako što su u svojim polemičkim tekstovima „pečatlije“ sve vreme, u najmanju ruku podjednako efektno kao i saradnici *Partisan Review*, raskrinkavali ne samo strukturu dogmatske svesti protiv koje su se borili, nego i skrivenu partijsku metafiziku. Pri tom će Krleža, za razliku od Wilsona ili HOOKA – koji su frontalno nasrnuli i na dijalektiku kao takvu – pokušati da ostane u okvirima dijalektičkog materijalizma. Odbijajući ulogu antipartijskog elementa koju su mu protivnici sa leveice namenili, on u svom legendarnom spisu nastoji „[de]karikirati tu nazovidijalektičku karikaturu naše književnosti“, odnosno „dijalektizirati što je dogmatizirano i dedijalektizirano“.¹⁴ Ni to, opet, nije bila posledica nikakve slabosti, nego upornog istrajavanja na oba „M“.

Među saradnicima *Pečata* – koji je Krleža pokrenuo zajedno sa „dana-sovcima“: Ristićem, Bogdanovom i Hegedušićem – bili su Oskar Davičo (u broju 7 osvanula je *Hana!*), Ranko Marinković, Zvonimir Richtmann, Petar Kružić (Šegedin), Slavko Batušić, Milan Dedinac i drugi. Mada se čini da je svako od njih bio neka vrsta disidenta i samim tim pretnja jednouljlu, Partija će se u *Proleteru* i *Izrazu*, štedeći za početak Krležu, fokusirati na nadrealistu Ristića, fizičara Richtmanna, te njemu bliskog hemičara Rikarda Podhorskog. Vrhunac sukoba nastupiće u spominjanom „Dijalektičkom antibarbarusu“, gde se Krleža u kontraofanzivi otvoreno narugao estetskom diletantizmu nosilaca partijske linije u kulturi: Ognjenu Prici, Otokaru Keršovaniju, Jovanu Popoviću, kao i Zogoviću i Đilasu. Tokom 1940. uslediće Pricino *Barbarstvo Krležinog „Antibarbarusa“*, a onda i specijalni zbornik *Književne sveske*, u čijoj je izradi sudelovala bezmalo čitava staljinizovana inteligencija, dakako uz superviziju samog partijskog vrha. Tu je bio publikovan i tekst „Ratni ciljevi *Dijalektičkog antibarbarusa*“ Koče Popovića – nekadašnjeg saradnika *Danasa* koji je po dolasku iz Španije okrenuo leđa Ristiću i Krleži.

Vratimo li se američko-jugoslovenskim analogijama, videćemo da je Rahv tokom „pečatovske“ 1939 – doduše, ne u *Partisan*, već u *The Southern Review* – publikovao sopstvenu „političku autopsiju“ fenomena „proleterske književnosti“, koja je u potpunosti kongenijalna Krležinoj. Njih je dvojicu

¹³ Usporedi: Božo Kovačević, *Slučaj zagrebačkih revizionista: marksizam, filozofija i znanost u radovima Zvonimira Richtmanna i Rikarda Podhorskog* (Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1989), 334. U toj knjizi su saradnici *Pečata* prikazani kao anticipatori jugoslovenske varijante stvaralačkog marksizma. Pitanjem odnosa nauke i pogleda na svet bavio se i Rahv u pominjanom tekstu o moskovskim procesima, gde se doslovce založio za njen brak s humanizmom.

¹⁴ Miroslav Krleža, „Dijalektički antibarbarus“, *Pečat* 1 (1939), 8–9, 218.

povezivalo i to što, nasuprot Phillipsu i Ristiću, nikada nisu nastupali kao propagatori avangardne umetnosti. Uporedo sa time, gotovo da je komičan način na koji se transatlantske tipološke srodnosti ispoljavaju kroz paralelizam uzajamnog vređanja na levlci. Kada čitate napade na *Partisan Review* poput onog kakav je u listu *Daily Worker*, pod naslovom „Književna zmiya se presvlači za Trockog“, objavio Michael Gold (kao jedan od najgorljivijih branitelja Narodnog fronta), ili neke od Hicksovih polemičkih invektiva uperenih protivu „boemskog individualizma“ (i štampanih u tvrdolinijaškom časopisu *New Masses*),¹⁵ osećate se kao da pred sobom imate neko od brojnih štiva u kojima se *Pečat* okrivljuje za liberalizam, revizionizam i trockizam.

Poslednja od ove tri optužbe bila je najopasnija. Jer, dok je u Sjedinjenim Državama odmetnuti Trocki među antistaljinistima bio percipiran kao svrgnuti princ – usled čega je formiran i poseban komitet za njegovu odbranu, na čijem se čelu nalazio John Dewey, koji je sa *Partisan Review* bio u prijateljskim relacijama – u Jugoslaviji su kompletnu kontrolu nad levim pokretom preuzeli militantni staljinisti, za koje je trockizam bio nešto mnogo gore od pukog „rovarenja grupaša“. Nazvati nekoga trockistom („trockističkim izrodnom“, „trockističkom hijenom“, „trockističko-fašističkim agentom“...) predstavljalo je čin ekskomunikacije i bacanja univerzalne kletve, a ne pozivanja na diskusiju. Nije Broz slučajno pod pseudonimom objavio napad na „pariškog trockistu i buržoaskog degenerika“ Bretona (gde je prozvao i Ristića kao njegovog „intimusa“),¹⁶ niti je slučajno u jugoslovenskim polemikama toliko često bila potezana Četvrta internacionala (od koje su svi polemičari bežali kao od krsta). Iako se nikada nisu tako deklarirali, Krleža i Ristić su – udaljivši se od Partije i njene realpolitike – zaista počeli da liče na trockističke „dešperatere i demobilizatore“ poput MacDonalda. *Pečat* je na sebi nosio pečat trockizma i zadesilo ga je ono kroz šta bi i *Partisan Review* morao proći da se njegovi urednici nisu postavili pragmatičnije i da je kojim slučajem u njemu pobedila pacifistička frakcija.

Postavlja se, međutim, pitanje: nije li cena opstanka bila previsoka? Hoće li zbog nje *Partisan Review*, uprkos ogromnom uticaju koji će nastaviti da vrši, prebrzo postati suštinski irelevantan? Da odemo i korak dalje: nisu li Trilling i Fiedler precenili samu činjenicu (pre)traja(va)nja, nije li Bellow

¹⁵ Za detalje videti: James Burkhart Gilbert, *Writers and Partisans: A History of Literary Radicalism in America* (New York etc: John Wiley and Sons, Inc, 1968), 183. Još uvek nije napisana bolja knjiga o previranjima na američkoj književnoj levlci.

¹⁶ T. T., „Trockizam i njegovi pomagači“, *Proleter* 5 (1939), 1, 5–6. Besumnje je to bila indirektna opomena Krleži – koji ju je ignorisao, ostajući veran poslednjem jugo-bretonovcu i reskirajući time vlastite pozicije unutar komunističkog establišmenta.

opravdano govorio o dodoima? Šta ako je Irving Howe bio u pravu kada je zapazio da „savez između kulturnog modernizma i nezavisnog radikalizma nije bio niti pravi brak, niti stabilna veza“, već samo *susret* „dveju strana koje su hitale u suprotnim smerovima“ – susret „kratak, užurban, neuređan“?¹⁷ I šta ako je samim tim iskustvo nedogmatske jugoslovenske leve periodike, premda neuporedivo kraće i gotovo lapidarno, bilo barem podjednako uzbudljivo i dragoceno?

Dakako da razrešenje svih ovih dilema od nas iziskuje i vrednosne sudove, koji su neminovno subjektivni. A to znači da ono nije moguće unutar okvira koncepcije na koju smo se ovde oslonili, već da za njime moramo tragati samostalno i kreativno.

IZVORI I LITERATURA

- A. B. C. „Quo vadis, Krleža?“. *Kultura* 1 (1933), 4, 305–319.
- Adamic, Louis. „A Letter from Yugoslavia“. *Saturday Review of Literature* 9 (1933), 45, 620.
- Bogdanović, Milan. „Slom posleratnog modernizma“. *Danas* 1 (1934), 300–311.
- Davičo, Oskar. „Hana (šesnaest pjesama)“. *Pečat* 1 (1939), 7, 52–62.
- Eliot, Thomas Stearns. „East Coker“. *Partisan Review* 7 (1940), 3, 181–187.
- Eliot, Thomas Stearns. „The Dry Salvages“. *Partisan Review* 8 (1941), 3, 174–180.
- Eliot, Thomas Stearns. „Notes Toward a Definition of Culture“. *Partisan Review* 11 (1944), 2, 145–157.
- Gide, André. „Second Thoughts on the U. S. S. R“. *Partisan Review* 4 (1938), 2, 21–28.
- Gold, Michael. „A Literary Snake Sheds His Skin for Trotsky“. *Daily Worker* 12, October 1937, 7.
- Hicks, Granville. „Our Magazines and Their Functions“. *New Masses* 13 (1934), 12, 22–23.
- Korsh, Karl. „The World Historians“. *Partisan Review* 9 (1942), 5, 354–371.
- Krleža, Miroslav. „Najnovija anatema moje malenkosti“. *Danas* 1 (1934), 1, 106–113.

¹⁷ Irving Howe, *A Margin of Hope: An Intellectual Autobiography* (San Diego etc: Harcourt Brace Jovanovich, 1982), 150.

- Krleža, Miroslav. „O tendenciji u umjetnosti“. *Naš kalendar* (1936), 72–75.
 - Krleža, Miroslav. „Svrha 'Pečata' i o njojzi besjeda“. *Pečat* 1 (1939), 1, 119–128.
 - Krleža, Miroslav. „Dijalektički antibarbarus“. *Pečat* 1 (1939), 8–9, 73–232.
 - MacDonald, Dwight. „Trotsky is Dead: An Attempt in an Appreciation“. *Partisan Review* 7 (1940), 5, 339–353.
 - Popović, Koča. „Ratni ciljevi *Dijalektičkog antibarbarusa*“. *Književne sveske* 1 (1940), 1, 197–214.
 - Rahv, Philip. „The Trials of Mind“. *Partisan Review* 4 (1938), 5, 3–11.
 - Rahv, Philip. „Proletarian Literature: A Political Autopsy“. *The Southern Review* 4 (1939), 3, 616–628.
 - Ristić, Marko. „Moralni i socialni smisao poezije“. *Danas* 1 (1934), 1, 70–91.
 - Schwartz, Delmore. „In Dreams Begin Responsibilities“. *Partisan Review* 4 (1937), 1, 5–11.
 - T. T. „Tročkizam i njegovi pomagači“. *Proleter* 5 (1939), 1, 5–6.
 - Trotsky, Leon. „Art and Politics“. *Partisan Review* 5 (1938), 3, 3–10.
 - Trotsky, Leon. „Leon Trotsky to André Breton“. *Partisan Review* 6 (1939), 2, 126–127.
 - „What is Americanism? A Symposium on Marxism and American Tradition“. *Partisan Review* 3 (1936), 3, 3–16.
-
- Atlas, James. *Bellow: A Biography*. New York: Random House, 2000.
 - Barret, William. *The Truants: Adventures Among the Intellectuals*. New York: Anchor Press & Doubleday, 1982.
 - Fiedler, Leslie. *Collected Essays, Volume II*. New York: Stein & Day Pub, 1971.
 - Flaker, Aleksandar. *Književne poredbe*. Zagreb: Naprijed, 1965.
 - Gavrilović, Zoran. *Uočavanja: američka i jugoslovenska misao o književnosti između dva rata*. Beograd: Prosveta, 1970.
 - Gilbert, James Burkhart. *Writers and Partisans: A History of Literary Radicalism in America*. New York etc: John Wiley and Sons, Inc, 1968.
 - Howe, Irving. *A Margin of Hope: An Intellectual Autobiography*. San Diego etc: Harcourt Brace Jovanovich, 1982.
 - Kovačević, Božo. *Slučaj zagrebačkih revizionista: marksizam, filozofija i znanost u radovima Zvonimira Richtmanna i Rikarda Podhorskog*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1989.
 - Lončar, Mate. „Krležini književni časopisi za sve kulturne probleme (III)“. *Književna istorija* 6 (1974), 26, 255–284.

- Očak, Ivan. „Što kažu arhivski dokumenti o odnosu Krleža – KPJ“. *Republika* 42 (1986), 9–10, 969–975.
- Petrović, Svetozar. „Status tipološkog proučavanja književnosti“. *Umjetnost riječi* 21 (1977), 1–3, 163–170.
- Phillips, William. *A Partisan View: Five Decades of the Literary Life*. New York: Stein & Day, 1983.
- Ristić, Marko. *Za svest: 1971–1977*. Beograd: Nolit, 1977.
- Teres, Harvey. „Remaking Marxist Criticism: *Partisan Review*'s Eliotic Leftism, 1934–1936“. *American Literature* 64 (1992), 1, 127–153.
- Trilling, Lionel. *The Liberal Imagination: Essays on Literature and Society*. New York: Charles Scribner's Sons, 1976.
- Zhirmunsky, V. M. „On the Study of Comparative Literature“. *Oxford Slavonic Papers* 13 (1967), 1–13.

Predrag Brebanović

ON A HISTORICAL-TYOPOLOGICAL ANALOGY: „PARTISAN REVIEW“
MAGAZINE AND THE YUGOSLAV INTERWAR LITERARY PERIODICALS

Summary

This paper deals with meaning and use of scientific notion of historical-typological analogy. Afterwards, we point out an international character of the conflict on the literary left, emphasizing parallelisms between American and Yugoslav journal scenes. This analysis elucidates structural relationships between two cultures, as well as differences between two historical situations.

KEYWORDS: historical-typological analogy, conflict on the left, periodicals, *Partisan Review*, *Danas*, *Pečat*

SUR UN ANALOGIE HISTORIQUE-TYPOLOGIQUE: JOURNAL
„PARTISAN REVIEW“ ET LES PÉRIODIQUES LITTÉRAIRES
INTERGUERRE YUGOSLAVES

Résumé

Au début de ce texte s'argumente la signification et l'usage de la notion scientifique d'analogie historico-typologique. Après cela, on s'oriente vers le caractère international de conflit en gauche littéraire, en accentuant les parallélismes entre les scènes journalières en États-Unis et Yougoslavie. L'analyse éclaire les affinités structurelles entre deux cultures, mais aussi les différences entre deux situations historiques.

MOTS CLÉS: l'analogie historico-typologique, le conflit en gauche, périodique, *Partisan Review*, *Danas*, *Pečat*